

УДК 37.01.74.26.7053

МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ РИС ГРОМАДЯНСЬКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Олексін Ю.П., Якубовська С.С.

Національний університет водного господарства та природокористування

В статті розглянуто проблему формування громадянськості як комплексу відповідних якостей, рис та життєвих компетентностей особистості як одного з головних освітньо-виховних завдань суспільствознавчої освіти, вирішення якої сприяє розвитку демократичної держави та становлення громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: громадянськість, риси громадянськості, психологічний механізм формування рис громадянськості, методична модель формування рис громадянськості, критерії сформованості рис громадянськості.

Постановка проблеми. Сьогодні українська освіта переживає складні та відповідальні часи, пов'язані з інтеграцією у світовий та європейський освітній простір. Така трансформація супроводжується суттєвим оновленням педагогічної теорії й практики, відбувається зміна освітньої парадигми, пропонується інший зміст, підходи, педагогічний менталітет, удосконалюються форми й методи навчання.

Українській державі, сучасному суспільству потрібні свідомі, компетентні, поінформовані громадяни, які прагнуть блага нашої країни, спроможні приймати самостійні рішення і нести відповідальність за власні вчинки. Саме сьогодні, в умовах економічних та суспільно-політичних перетворень, зміцнення української державності необхідно засобами навчальних дисциплін формувати в студентів свідоме, конструктивно-критичне ставлення до суспільних процесів та явищ, які відбуваються, мотивацію та компетентність щодо майбутньої активної участі у громадському житті [1, 3, 4, 6, 8, 12].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема виховання громадянина, як одне з головних завдань держави і суспільства, завжди була об'єктом дослідження філософів, істориків, педагогів, починаючи з античних часів і є такою сьогодні [2, 9, 10].

В працях філософів досліджено основні риси людини-громадянина на різних етапах розвитку суспільства, можливості впливу держави на процес їх формування. У працях відомих педагогів минулого і сьогодення розглянуті різні погляди та концепції щодо формування особистості громадянина у навчальному та поза навчальному

середовищі. Психологи розглядають цю проблему з точки зору взаємодії особистості й держави, формування свідомості особистості, а точніше, національної самосвідомості та самоідентичності, що трактується як усвідомлення людиною самої себе, своєї належності до певної спільноти, своїх здібностей, якостей, думок, почуттів, інтересів, дій, місця і ролі в суспільстві.

Дослідження проблеми формування громадянськості особистості здійснюють українські науковці І. Бех, Т. Ладиченко, О. Пошетун, О. Сухомлинська та інші.

Однак, огляд філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми засвідчує наявність прогалин з цього питання у методичці викладання суспільних дисциплін.

Мета статті – висвітлити методичні умови формування рис громадянськості студентів у процесі навчання та методичну модель їх формування.

Виклад основного матеріалу. Механізм формування рис громадянськості проявляється через установки, спрямованість особистості на підставі стійких інтересів, що зосереджують увагу на тих властивостях навколишньої реальності, які є для особистості важливими, виходячи з смислоутворюючих мотивів і потреб. З одного боку, потреби і мотиви впливають на весь процес формування рис громадянськості переважно на рівні підсвідомого. З іншого боку, стійкі інтереси, установки і спрямованість «пронизують» цей процес, усвідомлюючись особистістю.

Психологічний механізм формування рис громадянськості можна представити у вигляді схеми 1.

Під громадянськістю особистості розуміють її складну психологічну та поведінкову характеристику, що реалізується в житті як можливість реалізації людиною сукупності її соціальних, політичних, громадянських прав, ефективної самоактуалізації, що супроводжується вдалим інтегруванням особистості в суспільство. Громадянськість передбачає наявність у людини певних рис особистості [11].

У процесі виховання особистості громадянські цінності суспільства інтеріоризуються в особистісні, а отже перетворюються на громадянські якості конкретної людини. Зовнішні прояви громадянських ціннісних орієнтацій, які складають громадянські якості особистості, системно й постійно відбиваючись на вчинках людини, поступово формують риси її характеру – риси громадянської особистості. Отже під поняттям «рис громадянської особистості» розуміємо властивості характеру особистості, які сформувались у процесі діяльності шляхом інтеріоризації людиною громадянських цінностей суспільства й відбиваються у вчинках і поведінці людини.

З психолого-педагогічного погляду у структурі кожної з рис громадянської особистості можуть бути виділені три складові: когнітивна (наявність у людини засвоєних на рівні переконань «громадянськознавчих знань»: понять, ідей, правил, оцінок, норм, цінностей), мотиваційна

(особистісне емоційне ставлення людини до подій, фактів, явищ оточуючої дійсності, пов'язаних з відповідними сферами життя суспільства, до самої себе як громадянина) і операційна (розвиненість у особи сукупності узагальнених і спеціальних, аксіологічних та інших прийомів навчальної діяльності, які є основою формування громадянських установок, цінностей і відповідної спрямованості особистості). Якісний рівень розвитку цих складових

Схема 1. Психологічний механізм формування рис громадянської особистості

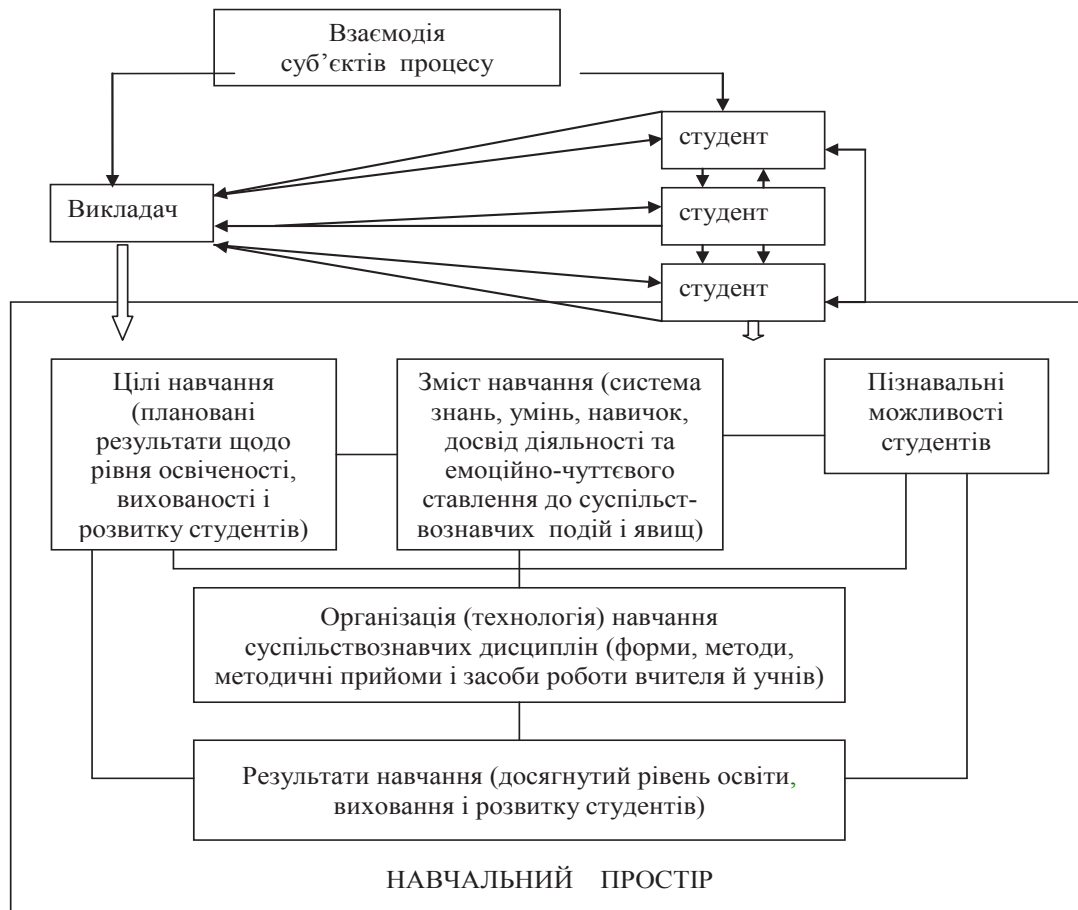

Схема 2. Процес навчання суспільствознавчих дисциплін та його основні компоненти

вих може виступати і критеріями сформованості рис громадянськості в структурі особистості.

Саме зміст освіти має забезпечити ефективне формування трьох складових рис громадянськості: когнітивної, мотиваційної та операційної:

– когнітивна складова буде передбачати оволодіння студентами необхідною громадянською інформацією;

– операційна – необхідними прийомами пізнавальної спільної аксіологічної діяльності;

– мотиваційна – інтеріоризацію громадянських цінностей суспільства в особистісні, перетворення їх у соціальні якості, що проявляються у повсякденній поведінці як риси громадянськості на емоційно-чуттєвому рівні.

Зміст освіти має бути чітко орієнтований на результат – формування рис громадянськості особистості.

Будь-яка модель навчання повинна відповідати сучасним уявленням про структуру цього процесу. Фахівці вважають, що процес навчання у взаємозв'язку його основних компонентів, які складають систему, може бути представлений схемою 1 (на прикладі навчання суспільних дисциплін) [7, с. 14].

Формулювання результатів навчання як всьому курсу, так і на окремому занятті, щоб сприяти успішності формування рис громадянськості особистості, має відповідати таким вимогам:

– висвітлювати результати навчальної діяльності студентів, а не викладача;

– чітко відбивати рівень навчальних досягнень щодо формування складових рис громадянськості, який очікується в результаті заняття, тобто передбачати:

1) обсяг і рівень засвоєння студентами громадянськознавчих знань, що буде забезпечений;

2) обсяг і рівень розвитку громадянськознавчих умінь, який буде досягнуто;

3) ставлення (оцінки) студентів до явищ, подій, процесів, засвоєних на заняттях, що забезпечує розвиток емоційно-ціннісної сфери студентів, вплив на їх переконання, характер, поведінку тощо.

Саме таке визначення результатів навчання під час проектування навчальної діяльності є обов'язковою і важливою процедурою. У сучасній парадигмі навчання це надзвичайно важливо, оскільки, як вже зауважувалось, без цього неможливо забезпечити цілеспрямованість і систематичність формування рис громадянськості особистості на заняттях.

Отже, когнітивна складова формування рис громадянськості реалізується через інформаційний компонент змісту. Операційна складова може бути значною мірою сформована через відповідні методи, форми, технології навчання. Мотиваційна складова за умови відповідної взаємодії викладача і студентів формується, якщо емоційно-оцінювальна діяльність пронизує всі елементи навчання й безпосередньо передбачена у результатах навчання.

Наведені міркування дозволяють нам стверджувати, що формування рис громадянськості особистості у процесі навчання може бути ефективним, якщо:

– результати навчання орієнтовані на формування когнітивної, операційної та мотиваційної складових рис громадянськості;

– навчальний зміст містить необхідні громадянськознавчі знання, способи діяльності, цінності, ставлення;

Схема 3. Методична модель формування рис громадянськості

– організація навчального процесу забезпечує постійну активну позицію студентів у навчанні.

Отож, методичну модель формування рис громадянськості можна представити схемою 3.

Висновки. Критеріями сформованості рис громадянськості у процесі навчання виступають: когнітивної складової – засвоєння студентами громадянознавчих знань і знань про відповідні способи пізнавальної діяльності (глибина, сис-

темність, оперативність); операційної – володіння прийомами розв'язання аксіологічних пізнавальних завдань на основі моделювання ситуацій, способами інтерактивної навчальної діяльності [5], критичного мислення на основі інтерпретації навчальних джерел, захисту власної позиції, мотиваційної складової – розвиненість позитивного ставлення студентів до громадянських цінностей, мотивації до громадянської дії та активності, до формування у себе рис громадянина.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124-129.
2. Бондаренко І., Давидов П. Ціннісні орієнтири у формуванні державотворчих устремлінь молоді // Шлях освіти. – 1996. – № 2. – С. 15-18.
3. Завалевський Ю.І. Формування громадянської спрямованості старшокласників у виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів: Дис. ... канд. пед. наук. – К., 2003. – 168 с.
4. Ігнатенко П. та ін. Громадянське виховання учнів в умовах українського державотворення: Посіб. для вчителів / П. Ігнатенко, Н. Косарева, В. Поплужний // Рід. шк. – 1996. – № 3. – С. 32-42.
5. Пометун О.І. та ін. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посібник / авт.-уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н., 2002. – 136 с.
6. Пометун О.І. Теоретичні засади формування громадянської компетентності учнівської молоді // Управління школою. – березень 2005. – № 8(92). – С. 5-7.
7. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. – К.: Генеза, 2005. – 328 с.
8. Рудь М. Рівні розвитку громадянських якостей старшокласників // Вісник / Луган. держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2001. – Вип. 9. – С. 176-180.
9. Слюсаренко В., Кобзар Б. Громадянське виховання учнів // Світло. – 1998. – № 4. – С. 28-30.
10. Снігур А.А. Розвиток громадянськості особистості: етапи формування // Наука і освіта. – 2000. – № 4. – С. 73-77.
11. Сухомлинська О.В. Громадянськість як феномен виховання // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць. – К., 1999. – № 4. – С. 20-25.
12. Сухомлинська О. Ідеї громадянськості й школа в Україні // Шлях освіти. – 1999. – № 4. – С. 20-25.

Олексин Ю.П., Якубовская С.С.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

МЕТОДИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ КАЧЕСТВ ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ

Аннотация

В статье рассмотрена проблема формирования гражданской ответственности как комплекса соответствующих качеств, черт и жизненных компетентностей личности как одного из главных образовательно-воспитательных задач обществоведческого образования, решение которой способствует развитию демократического государства и становления гражданского общества в Украине.

Ключевые слова: гражданственность, черты гражданской ответственности, психологический механизм формирования черт гражданской ответственности, методическая модель формирования черт гражданской ответственности, критерии сформированности черт гражданской ответственности.

Oleksin Yu.P., Jakubowski S.S.

National University of Water and Environmental Engineering

METHODOLOGICAL MODEL OF PUPILS' CITIZENSHIP FEATURES FORMATION

Summary

In the article the problem of formation of citizenship as a set of relevant skills, traits and competencies of the individual life as one of the main objectives of education and educational social science education solution which promotes democracy and civil society in Ukraine.

Keywords: citizenship, citizenship features, psychological mechanism of citizenship features formation, methodological model of citizenship features formation, criteria of citizenship features formation.